

RADOVI Zavoda za znanstveni rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti	2	407—409	Varaždin 1988.

UDK 8 (091)(497.13)

UVODNA RIJEČ AKADEMIKA MILANA MOGUŠA TAJNIKA RAZREDA ZA FILOLOŠKE ZNAOSTI JAZU

Razredu za filološke znanosti JAZU veoma je drago što je zajedno sa Zavodom za znanstveni rad JAZU u Varaždinu organizator znanstvenoga skupa posvećenog 400. godišnjici prve kajkavske tiskane knjige u Varaždinu. Tako na ponajbolji način završava ove godine jedna od važnih djelatnosti Razreda da znanstvenim doprinosom na organiziranim skupovima dostojno obilježi značajne datume iz naše bogate kulturne povijesti. Ta je djelatnost bila ove jeseni okrenuta svjetlim stranicama književnojezične prošlosti u sjeverozapadnoj Hrvatskoj: nakon nedavnog simpozija upriličenog u povodu 400. godišnjice rođenja istarskoga čakavca Franje Glavinčića slijedi ovaj, posvećen također jednoj 400-godišnjici — tiskanju prve kajkavske knjige u Varaždinu.

Vramčeva *Postila*, objavljena 1586. godine u Varaždinu, ide u red onih knjiga koje, zajedno s njegovom nešto ranije objavljenom *Kronikom* i *Decretumom* Ivana Pergošića, ubrajamo među temeljna djela kajkavske književnosti 16. stoljeća i jezika te književnosti. U mnogim smo udžbenicima i pregledima hrvatske književnosti nailazili na tvrdnju da tim djelima zapravo počinje kajkavska književnost. Novija istraživanja ipak pokazuju da je književnih tekstova pisanih kajkavski moralo zacijelo biti i prije Pergošića i Vramca. Čudno bi, naime, bilo da *tiskanim* djelima počinje književna stilizacija nekog našeg narječja, odnosno u ovom slučaju: da tiskanim djelima počinje pismeni kajkavski jezik. Uostalom, indirektnih potvrda o kajkavskim tekstovima ima prije Pergošića i Vramca, pa i znatno prije. Ne mislim ovdje toliko na knjižicu Katarine Zrinske iz godine 1560. i na druga nesačuvana rukopisna djela, koliko na kajkavizme kojima su dobroano prošarani glagoljski kodeksi, 15. stoljeća kao što su npr. *Petrisov zbornik* iz 1468. godine i *Koluničev zbornik* iz 1486. godine, odnosno drugi ne-liturgijski tekstovi i pravni spisi. Apstrahiramo li u takvim tekstovima crkvenoslavensku komponentu, koja je gdjekad relativno slaba, dobivamo zapravo čakavsko-kajkavski hibridni jezik, sasvim

Razred za filologiju JAZU, B. Kavurića 1, YU — 41000 Zagreb.

uobičajen u 15. stoljeću u Istri i sjeverozapadnoj Hrvatskoj, osobito na posjedima Zrinskih i Frankopana. Bilo je zacijelo i kajkavsko-čakavskog hibrida, ako tako nazovemo kajkavske tekstove u kojima su se nalazile i čakavske osobine. Takvo obostrano preplitanje oblika različitih narječnih izvora postalo je moguće zato što su se oba narječja, dakle i kajkavsko, već upotrebljavala kao književni izrazi. To je jedna od osnovnih spoznaja na kojima gradimo pretpostavku o postojanju kajkavskog pismenog jezika i prije tiskanih djela. Jer, jezik tiskane *V r a m č e v e Postile*, organiziran tako dobro kako jest, teško bi mogao nastati odjednom, ni iz čega.

Jednom uspostavljeno, prožimanje hrvatskih pisanih dijalekata ne prestaje, iako se u pojedinim etapama različito manifestira i unatoč vrlo nepovoljnoj političkoj situaciji provalom Turaka. Koliko god bilo nevjerojatno i neprosječno, činjenica je ipak da je jedna relativno mala pismenost i književnost, kakva se u hrvatskim stranama formirala do 16. stoljeća, izdržala toliku kugu ratova i uništavanja. Njezina se snaga nalazila upravo u međudijalekatnom prožimanju koje je uza sve osjetljive razlike stalno održavalo, pa i jačalo svijest o pripadnosti istom književnom jeziku i istoj kulturi. To potvrđuje i stanje u hrvatskom sjeverozapadu, čak unatoč istini da se na tom prostoru javljaju dva suprotna vjerska pokreta: protestantizam i katolička obnova. Kad se razmotri jezik a ne poruka kajkavskih pisaca 16. i 17. stoljeća koji djeluju u okviru katoličke obnove, vidi se da u izgradnji književnoga jezika polaze od istih principa kakav su imali protestanti, tj. od hibridnog tipa jezika. Razlog su tome bile nepromijenjene političke prilike. Naime, zbog turskog je ognja i mača predmigracijski kajkavski prostor bio također sužen te se njegovo stanovništvo kao što je poznato zbililo na područje triju županija: zagrebačke, varaždinske i križevačke. Slijegalo se tu već u 15. stoljeću mnoštvo izbjeglica iz porobljenih čakavskih i štokavskih krajeva. U toj novoj situaciji nastajao je, naročito u gradovima koji su mogli primiti veći broj izbjeglica, zajednički kajkavski govorni jezik koji je onda postao osnovicom književnom jeziku. I inače je u kajkavskoj sredini 16. stoljeća postajalo običajem ne samo da književni jezik u dobroj mjeri divergira od govornoga, jer se u njemu nalaze elementi s različitih kajkavskih područja, nego su se u taj jezik uključivale i nekajkavske jezične crte, kako bi se proširio krug korisnika knjige. Takvo stanje zatičemo i u *V r a m č e v o j Postilli*, objavljenoj prije 400 godina u Varaždinu.

U tom se djelu zapaža ponajprije unosenje jezičnih elemenata sjeverne, varaždinske, kajkavske sredine i ujednačivanje čitavog jezičnog materijala. Paralelno s tim *V r a m e c* vodi računa i o nekajkavskim elementima, i to na nekoliko načina: prvo, zadržavanjem pokojega starijeg oblika koji u 16. stoljeću više nije bio svojstven kajkavskom narječju, ali jest drugima; drugo, prihvaćanjem oblika koji se u kajkavskom narječju uopće nisu bili razvili; treće, inkorporiranjem inojezičnog leksika preko tzv. kontaktnih sinonima. U okviru našega razmatranja važno je utvrditi ovo: iako organski go-

voru kajkavskoga narječja nisu bili tako bliski nekajkavskim govornicima, jezik im je kajkavske književnosti, dakle književni izraz, bio mnogo bliži jer su u njemu nalazili elemente vlastitoga pismenog jezika. Što se pak kontaktne sinonimike tiče, valja reći da je to nastavak stare prakse jer su takvim elementima bili ispunjeni naši tekstovi od samoga početka pismenosti. Zato se ne samo *V r a m č e v* postupak u *Postili* nego i drugih kajkavskih pisaca 16. stoljeća u vezi s jezikom potpuno uklopio u vertikalnu povijesnoga razvoja i *via facti* učvršćivao dobre temelje stvaranju književnoga standarda za sve govornike kajkavskoga dijela Hrvatske.

To je bila podloga na kojoj su stvarala i koju su izgrađivala buduća pokoljenja kajkavskih pisaca. Znanstveno osvjetliti upravo to početno razdoblje, tu podlogu, prvorazredni je zadatak. Jugoslavenska će akademija, a posebno njezin Razred za filološke znanosti zajedno s ostalim Akademijinim jedinicama pružati svesrdnu pomoć naporima koji budu kretali u tom pravcu. Uvjeren sam da je i ovaj simpozij dobra potvrda tim našim nastojanjima.